

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

LABOUR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

scientific electronic journal

2024 yil 4-son

Volume 10, Issue 4, 2024

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2024

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich**Veb-administrator (Web admin):** Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov I.A.Bakiyeva S.M.Kurbanbayeva	<i>Change of professions and skills in the field of tourism under the influence of artificial intelligence.....</i>	6-19
S.S.Amirdjanova	<i>Приоритетные направления занятости населения и организационно-экономические механизмы его реализации.....</i>	20-33

INSON KAPITALI

A.B.Irmatova A.M.Saidahmadov	<i>Raqamli iqtisodiyotda inson kapitalini rivojlantirishda o'qitish tizimi</i>	34-50
F.O.Odilova	<i>Касб-хунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларини оширишга таъсир кўрсатувчи омиллар</i>	51-60
T.N.Azimov	<i>Роль высшего образования в обеспечении устойчивого роста человеческого капитала</i>	61-78
T.B.Shomurodov	<i>Oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashning inson kapitalini rivojlanishiga ta'sirini baholash</i>	79-86

INSON TARAQQIYOTI

Sh.D.Akishova	<i>O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali moliyaviy salohiyatni oshirishning zamonaviy holati.....</i>	87-93
X.X.Yaxshimuratova	<i>Mamlakat aholisining turmush farovonligini oshirishda iste'mol kreditlarining ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan obyektiv zarurligi.....</i>	94-100
Z.K.Murtozayeva	<i>The role of public procurement in the project financing system formed on the basis of public opinion in the Republic of Uzbekistan.....</i>	101-109
Ch.O'.Ro'zimurodova	<i>Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish: zamonaviy tendensiyalar va asosiy o'zgarishlar.....</i>	110-120
T.B.Shomurodov	<i>O'zbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini baholashning metodologiyasini takomillashtirish.....</i>	121-130

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

O.A.Norboyev	<i>Мулкий муносабатлар механизмини такомиллаштириш.....</i>	131-141

T.B.Shomurodov	<i>Daromad tengsizligining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri: rivojlanayotgan mamlakatlar misolida.....</i>	142-150
MIGRATSIYA		
Z.T.Jumanova	<i>Turizm sohasi faoliyatini statistik tahlil qilish.....</i>	151-161
INSON RESURLARINI BOSHQARISH		
M.F.Abdumannofova	<i>Inson resurslarini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning tendensiyalari</i>	162-171
G.R.Kuziyeva	<i>Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda ishchi kuchi samaradorligini oshirishda innovatsiyalarning ta'sirini baholash</i>	172-180
G.R.Kuziyeva	<i>Ishlab chiqarishda innovatsiyalarning joriy etilishining ishchi kuchi samaradorligiga ta'sirini baholash</i>	181-188
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH		
S.K.Mansurov	<i>Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda tovarlar eksportining o'рни va ahamiyati</i>	189-203
S.U.Ismailova	<i>Роль цифровых маркетинговых стратегий в обеспечении устойчивого экономического роста в цифровой экономике</i>	204-213
Sh.Sh.Atadjanova	<i>Turistik destinatsiya raqobatbardoshligini oshirish orqali mintaqada turizmni barqaror rivojlantirish</i>	214-221
D.B.Fayziyeva	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarining samaradorligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish</i>	222-232
Sh.U.Karimova	<i>Mintaqada turizmni rivojlantirishda turistik resurslardan unumli foydalanish</i>	233-238
G.R.Kuziyeva	<i>O'zbekistonda innovatsiyalarning yapli ichki mahsulotni diversifikatsilayalashdagi rolini baholash...</i>	239-247
Sh.S.Sayfutdinov D.T.Alijonova	<i>Hududiy turizm bozorini barqaror rivojlanishining nazariy asoslari</i>	248-254
GENDER TENGLIGI		
B.A.Xonturayev	<i>Ta'lim institutlarini jamiyatga ta'sirini gender indeksleri asosida baholash</i>	255-270

MUNOSIB MEHNAT

S.B.G'oyipnazarov

Barriers to the adoption of Industry 4.0 technologies in the practice of occupational safety and health of smes...

271-281

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИ БИТИРУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КЎНИКМАЛАРИНИ ОШИРИШГА ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ОМИЛЛАР

Одилова Феруза Одиловна

Жиззах шаҳар 3-сонли умумий ўрта
таълим мактаби ўқитувчиси, тадқиқотчи
e-mail: fodilova878@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a122

Аннотация. Мақолада касб-хунаар таълими битирувчиларининг меҳнат бозоридаги иштирокини касбий кўникмаларини ошириш йўли билан таъминлаш масалалари ўрганилган. Мамлакатимизда аҳоли иш билан бандлиги самарадорлигини таъминлаш, меҳнатга лаёқатли аҳоли кенг қатламининг иш билан бандлик даражасини ошириш, касб-хунаар таълими битирувчиларининг иш билан бандлиги, касб-хунаар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларни ривожлантириш бўйича амалий таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: касб-хунаар таълими битирувчилари, касбий кўникама, иш билан бандлик, меҳнат шароити, янги иш ўринлари, меҳнат бозор.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО КАЧЕСТВА ВЫПУСКНИКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Одилова Феруза Одиловна

Учитель средней школы №3 г.Джизак, Соискатель

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы обеспечения участия выпускников учреждений профессионального образования на рынке труда путем повышения их профессиональной квалификации. Разработаны практические предложения и рекомендации по обеспечению эффективности занятости населения в нашей стране, повышению уровня занятости широких слоев трудоспособного населения, повышению уровня трудоустройства выпускников учреждений профессионального образования, развитию профессиональных навыков выпускников учреждений профессионального образования.

Ключевые слова: выпускники профессионального образования, профессиональные навыки, трудоустройство, условия труда, новые рабочие места, рынок труда.

FACTORS INFLUENCING THE IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL QUALITY OF GRADUATES OF PROFESSIONAL EDUCATION

Odilova Feruza Odilovna

Teacher of secondary school №3 of Jizzakh,
Researcher

Abstract. The article considers the issues of ensuring the participation of graduates of vocational education institutions in the labor market by improving their professional qualifications. Practical proposals and recommendations have been developed to ensure the effectiveness of employment of the population in our country, increase the level of employment of broad strata of the working-age population, increase the level of employment of graduates of vocational education institutions, and develop the professional skills of graduates of vocational education institutions.

Keywords: graduates of vocational education, professional skills, employment, working conditions, new jobs, labor market.

Кириш

Жаҳонда меҳнат бозорини самарали бошқариш борасида касб-хунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларини ошириш, меҳнат бозорига биринчи марта кириб келаётганларнинг касбий лаёқатларини ва рақобатлардошлигини ошириш, уларнинг иш билан бандлигини ошириш, меҳнат муносабатларининг янги шакллари жорий этиш каби йўналишларидаги илмий муаммоларни тадқиқ этиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Янги Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида профессионал таълими битирувчиларнинг касбий кўникмаларини бошқариш, уларнинг касбий ҳаракатчанлиги, рақобатбардошлигини ошириш, меҳнат бозори ва битирувчиларнинг иш ўрнига бўлган эҳтиёжларини назарда тутган ҳолда, касб-хунар таълими битирувчиларининг меҳнат бозоридаги ўрни ва тадбиркорлик фаолиятини кўллаб-қувватлашнинг истиқболли йўналишларини ривожлантириш омилларига боғлиқ. Бу борада «...700 дан ортиқ касб-хунар мактаби, коллеж ва техникумлар имкониятидан самарали фойдаланиш зарур. Бу мақсадда 2023 йилдан бошлаб янги дастур амалга оширилади. Ҳар бир вилоятда биттадан техникумда Европа касбий таълим стандартлари жорий этилади. Келгуси беш йилда барча коллеж ва техникумлар ушбу тизим билан қамраб олинади»[1]. Бу тизимдаги вазифаларнинг ижросини таъминлашда касб-хунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмалари, рақобатбардошлигини ошириш, унинг самарали механизмларини бошқариш борасидаги илмий-тадқиқотлар кўламини янада кенгайтириш мақсадга мувофиқ. Замонавий шароитда меҳнат бозори жамият иқтисодий ва ижтимоий-сиёсий ҳаётининг муҳим соҳаси ва хўжалик юритишнинг таркибий қисмларидан

бирига айланган. Мазкур бозор меҳнатга лаёқатли аҳолининг меҳнат қилишга бўлган лаёқатларини таклиф қилиш соҳасини топиш хоҳиш-истаклари йиғиндиси сифатида шаклланса, ишчи ўринлари бозори корхона ва ташкилотларнинг ишчи кучига бўлган жами эҳтиёжлари сифатида ташкил этилади. Бу эҳтиёжларнинг қондирилиши эса касб-ҳунар таълими битирувчиларнинг касбий кўникмаларини ривожлантириш ҳамда самарали бандликни шакллантиришнинг асоси ҳисобланади ва бу тадқиқот ишининг долзарблигини белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси демографик таркибида ёшлар улуши юқори бўлиб, 2023 йил 1 январ ҳолатига республика бўйича ёшлар (14-30 ёш) сони 9 654 351 киши ташкил этиб, жами аҳолининг 26,8 фоизига тенг [2]. Ҳар йили мамлакатимиз аҳолисининг 900 мингдан ортиқ нафарга кўпайиб бораётганлиги ёшларнинг иш билан бандлиги, уларнинг меҳнат бозорида рақобатбардошлигини ошириш ва меҳнат муносабатларини такомиллаштириш борасида тизимли ишлар олиб бориш мақсадга мвофиқ.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Ўзбекистонда касбий таълим соҳасида институционал яхлитликни таъминлаш ва бошқарув тизими самарадорлигини ошириш, халқаро таълим дастурларини жорий этиш ҳамда ички ва ташқи меҳнат бозори талабларига мос рақобатбардош ўрта бўғин кадрлари тайёрлаш тизимини ислоҳ қилиш давлат раҳбариятининг диққат марказидадир. Хусусан, “Касбий таълимда малакали кадрлар тайёрлаш тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш ва халқаро таълим дастурларини жорий қилиш чоратадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 16 октябр 2024 йилдаги 158 – сонли Фармонида касбий таълим тизимини такомиллаштириш, битирувчиларининг касбий кўникамаларини оширишнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагилар белгиланган:

- касбий таълим соҳасида замонавий бошқарув тизимини жорий қилиш, ўрта - бўғин кадрларни тайёрлаш жараёнларига манфаатдор вазирлик ва идораларни кенг жалб қилиш, уларнинг таълим ташкилотлари билан ҳамкорлигини кучайтириш;

- касбий таълим ташкилотлари битирувчиларининг кўникма ва компетенцияларини баҳолаш тизимини тубдан янгилаш, ушбу жараёнда иш берувчилар вакиллари фаол иштирок этиши учун қулай шарт-шароитлар яратиш.

- касбий таълим ташкилотлари ўқув жараёнига халқаро таълим дастурларини жорий қилиш, ўқитиш якуни бўйича бериладиган таълим тўғрисидаги ҳужжатларнинг хорижий давлатларда тан олинишини таъминлаш каби вазифаларни ҳал этиш кўзда тутилган[3].

Академик Қ.Х.Абдурахмоновнинг фикрича “Меҳнат бозори субъектлари муносабатлари тизимига махсус органларнинг қўшилиши улар ўртасида зиддиятлар бўлмаслигини таъминлаш, турли-туман иқтисодий воситалар ва усуллар, ҳуқуқий нормалар ёрдамида иш билан бандлик жараёнлари ва сиёсатини ташкил этиш ҳамда тартибга солишни таъмин этиши зарур [4].

Замонавий бошқарув механизмлари таълим тизими битирувчиларининг меҳнат бозоридаги ўрни ва касбий кўникмаларини ривожлантиришда “...мамлакат таълим тизими ҳамда унинг маҳсули бўлган битирувчиларнинг халқаро миқёсда рақобатбардошлигини таъминлаш, меҳнат бозори ва замон талабларига мос билим ҳамда ҳаётий кўникмаларга эга профессионал кадрларни тайёрлаш муҳим аҳамият касб этади” [5].

Маҳаллий олимлардан профессор Ш.Холмўминовнинг таъкидлашича “Айнан касбга йўналтириш ва психологик қўллаб-қувватлаш янги бозор шароитларига касбий карьерани амалга ошириш учун оптимал шарт-шароитларни яратиш орқали инсоннинг мослашувчанлигини ошириш, меҳнат бозори эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда, уларнинг индивидуал хусусиятлари билан мувофиқликда фуқароларни ишга жойлаштиришни оптималлаштириш имкониятлари ва ҳаёт йўлининг ҳар қандай босқичида касбий ўз-ўзини аниқлаш жараёнини фаоллаштиришга йўналтирилган. Бунинг натижасида иш билан бандлик хизматининг касбга йўналтириш, қайта тайёрлаш ва психологик қўллаб-қувватлаш бўлими мутахассисларини психологик тайёрлашга талаби кучаяди. Улардан психологик имкониятлар, шахснинг ички ресурс имкониятлари, унинг яшрин салоҳияти, касбга кириш ва касбий устунликга эга эканлиги, маслаҳат беришнинг психотехнологик билимлари ва ахлоқ-одоб нормалари ва тамойилларига мувофиқ миждоз билан суҳбат куриш лаёқати тўғрисида билимларни талаб этади” [6].

МДХ олимларининг фикрича меҳнат бозори инфратузилмаси тушунчасининг моҳияти, унинг функционал элементлари, таркибий қисмларининг таснифи ва ўзаро алоқадорлигини ёритиб “... иш билан бандлик хизмати фаолиятининг самарадорлигини баҳолаш учун оптимал усуллардан фойдаланиш” ни тадқиқ қилган. [7].

Ўзбекистон Республикасида ҳам жадал олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар натижасида меҳнатга лаёқатли аҳоли орасида самарали иш билан бандликни таъминлашга йўналтирилган мутлақо янги тизим шаклланди. Жумладан, Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11- сентябрдаги «Ўзбекистон-2030» Стратегияси тўғрисида ПФ-158-сон Фармони билан тасдиқланган «Ўзбекистон-2030» стратегиясидаги “Ҳар бир инсонга ўз салоҳиятини рўёбга чиқариши учун муносиб шароитларни яратиш” деб номланган I

бўлими “Профессионал таълим тизимини ривожлантириш орқали ўқувчиларни замонавий билим ва кўникмаларга ўргатиш” б бандида қуйдаги вазифани қамраб олган: 700 та профессионал таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва моддий-техника базасини такомиллаштириш, 14 та ҳудудий профессионал тайёргарлик марказларини ташкил этиш, малака тоифасига эга бўлган педагог кадрлар улушини 50 фоизга, масофавий ёки аралаш шаклларда ташкил этиладиган малака ошириш курслари улушини 30 фоизга етказиш каби вазифаларнинг ижроси ўз натижасини бермоқда [8].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот жараёнида касб-хунар таълими тизими битирувчиларнинг иш билан бандлигининг ўзига хос хусусиятлари, ёшлар орасида иш билан бандликни оширишга эришиш ва бу борадаги ижтимоий-иқтисодий механизмларни такомиллаштиришнинг ўзаро алоқадорлигини аниқлаш бўйича иқтисодий тизимлар ва нисбатларни ўрганишга тизимли ёндашув, комплекс баҳолаш, қиёсий ва солиштирма таҳлил, гуруҳлаш усулларидадан фойдаланилди.

Асосий натижалар ва муҳокамалар

Меҳнат бозори ривожланиши ишчи кучи рақобатбардошлигини ошириш тизими такомиллашиб бориб, битирувчиларнинг ишга жойлашиш борасида иш билан бандликнинг янги турларини қўллаб-қувватлаш ва меҳнат бозори ривожланишининг энг муҳим воситаси ҳисобланади. Шу сабабли, республикамиз меҳнат бозорида ишчи кучи таклифининг ўсиши кўп жиҳатдан аҳолининг иқтисодий фаол қисми ҳолати билан белгиланади. Бу эса мазкур бозордаги рақобатга боғлиқдир. Шунга кўра, меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатининг мавжуд бўлиши, бир томондан, ишчи кучининг профессионал маҳоратини ўстириш, кенгайтириш ва малакасини ошишини рағбатлантирса, иккинчи томондан, иш берувчиларни қулай меҳнат ва унга ҳақ тўлаш шароитларини яратиш ҳамда сақлаб туришга ундайди.

Бугунги кунда мамлакатимизда аҳоли иш билан бандлиги самарадорлигини таъминлаш, меҳнатга лаёқатли аҳоли кенг қатламининг иш билан бандлик даражасини ошириш, касб-хунар таълими битирувчиларининг иш билан бандлиги, меҳнат бозори конъюктурасидаги ўзгаришлар тенденцияларини тадқиқ этиш энг муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Жаҳон мамлакатлари ривожланишининг айни вақтдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлари иш билан бандлик ҳолати ва унинг шакллари, бандликка анъанавий ёндашувлардан сезиларли даражада фарқланиб бормоқда.

Шу ўринда иш билан бандликка сезиларли таъсир кўрсатувчи кичик бизнес ва оилавий тадбиркорликнинг меҳнат бозорига биринчи бор

келган каб-хунар таълим тизимини битирувчиларга алоҳида эътибор қаратилиб, кенг имкониятлар очиб берилмоқда.

Замонавий шарт-шароитларда битирувчиларнинг иш билан бандлигини таъминлашнинг такомиллаштирилган янги механизми қуйидаги асосий шарт-шароитларнинг таъсирини тартибга солиши лозим: ишчи кучига талабнинг ошиши ва унга таклифнинг камайиши, ёлланма иш кучига меҳнат ҳақини (нархини) энг паст миқдорини аҳоли жон бошига тўғри келадиган минимал истеъмол бюджетидан кам бўлмаган ҳолда белгилаш, меҳнатга қобилиятли ўсмирлар, пенсионерлар, кўп болалик аёллар ва ногиронлар иш билан бандлигини оширишни рағбатлантириш, ишсизларнинг малакаси, рақобат қобилияти ва касбий ҳаракатчанлигини ошириш, меҳнат бозори инфратузилмасининг самарали ривожланишини таъминлаш ва бошқалар (1-расм).

1-расм. Битирувчиларининг меҳнат бозоридаги касбий кўникмаларини ривожлантиришга таъсир кўрсатувчи омиллар¹

Шунингдек, ёшлари учун янги иш ўринлари яратишга таъсир этувчи ижтимоий омиллар мазкур жараёнда юзага келадиган ижтимоий муносабатларни юқори босқичга чиқаради. Улар орасида ижтимоий меҳнат муносабатларни янги шаклларини жорий этиш, ижтимоий кафолат, яшаш даражаси, уни сифати ва меҳнат фаолияти даражасини кўтариш мақсадида ижтимоий таъминот, худудий миқёсда қишлоқ ёшлари

¹Муаллиф ишланмаси

ўртасида ишсизликни камайтириш, ишсиз ёшларни касбга йўналтириш, касбий тайёргарлик, меҳнат фаолиятига кўниктириш, ишни таълим жараёни билан қўшиб олиб бориш ва бошқалар. Бунда ёшлар бўйича ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги нисбатдан келиб чиқиб, бозор мувозанатига эришишнинг ҳудудий усуллари жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Ўзбекистонда касб-ҳунар таълими олиш ва ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф ўртасидаги мувозанатни таъминлашда касб-ҳунар таълими муассасалари сони ва ўқувчилар сони ўртасидаги ўзаро боғлиқлик муҳим аҳамиятга эга. Бу муносабат бозор мувозанатига эришишга ёрдам беради, яъни ишчи кучига бўлган талаб ва таклиф ўртасидаги айрим номуносабатликларни камайтиришга ва ижобий мувозанатни таъминлашга хизмат қилади (1-жадвал).

1-жадвал Ўзбекистондаги ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасалари сони, ўқувчилар сони ва қабул қилинган ўқувчилар сони бўйича маълумотларни тақдим этади.

1-жадвал

Ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасалари сони, ўқувчилар ва ўрта махсус касб – ҳунар таълими муассасаларига қабул қилинганлар сони динамикаси (2018-2023 йиллар)¹⁴

Вилоятлар	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2022 йил	2023 йил	2023 йилда 2018 йилга нисбатан (+,-)
<i>Ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасалари сони</i>							
Ўзбекистон Республикаси	656297	239239	56959	95216	95144	60327	-595970
<i>Ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасаларида ўқувчилар сони</i>							
Ўзбекистон Республикаси	728,1	282,4	229,9	404,5	430,9	407,5	-320,6
<i>Ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасаларига қабул қилинганлар сони</i>							
Ўзбекистон Республикаси	192,1	33,5	28,2	203,5	205,9	206,1	-14

2018 йилда 656,297 та муассаса мавжуд бўлган бўлса, 2023 йилда бу кўрсаткич 60,327 тага тушган, яъни 595,970 та муассаса камайган. 2018 йилда ўқувчилар сони 728,1 мингга ташкил этган, 2023 йилда эса бу рақам

¹⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган

407,5 мингга тушган. Жадвал маълумотларига қараганда, Ўзбекистондаги касб-ҳунар таълими соҳасида катта ўзгаришлар бўлиб, муассасалар сони ва ўқувчилар сонининг камайиши битирувчиларнинг бир томондан, таълим тизимида сон эмас сифат босқичига олиб чиқиш чоралари кўрилганлигини англатади.

Меҳнат бозори таркибий қисмининг асосий унсурларига қуйидагилар киради: ишчи кучига талаб ва унинг таклифи, қиймати, баҳоси ва ёллашдаги рақобат. Талаб - иқтисодиёт соҳаларининг меҳнат бозорига буюртма этган, иш ҳақи фонди, якка тартибдаги хўжаликлардан олинадиган даромадлар ва бошқа ҳаётий воситалар билан таъминланган эҳтиёжнинг ҳажми ва таркибини акс эттиради. Таклиф - ёлланма шарти билан ишга эга бўлишдан манфаатдор бўлган ишчи кучининг миқдор ва сифат (сони, жинси, ёши, маълумоти, касби, малакаси, миллати, ишлаб чиқиши, даромади ва бошқалар бўйича) таркибини ифодалайди. Таълим олиш, касбий ўсиш, ўз йўналишини кенгайтириш имкониятларига ҳам кенг йўл очиб берилган. Буларнинг барчаси иш билан бандлик кўрсаткичларидаги юқори горизонтал ва вертикал сафарбарлик ҳолатларини вужудга келтиради.

Худудларда меҳнат сарф этиладиган соҳалар асосан талаб юқори бўлган касблар билан чекланади, таълим олишга бўлган имкониятлардаги тафовутлар битирувчиларининг олий ва профессионал таълим муассасаларига кириш имтиҳонларини топширишда рақобатбардошлигини тушишига олиб келади. Бу ҳолат худудлардаги иш билан бандларнинг таълим даражаси профессионал ва касбий чекловларнинг ҳам келиб чиқишига сабаб бўлади. Таълим тизими битирувчиларининг ишга жойлашиши жараёнида муйан ҳатти-харакатларни амалга оширишга тайёрлиги таҳлили битирувчиларнинг меҳнат бозоридаги рақобатбардошлиги ва касбий кўникмалари омилларига бевосита таъсир кўрсатади.

Хулоса ва таклифлар

Иш билан бандлик муносабатларини макродаражада ўрганиш меҳнат бозорини тартибга солишнинг асосий воситаси ҳисобланадики, бунда иш кучига бўлган эҳтиёжни кучайтириш ва ишчи кучи самарали таклифини қўллаб-қувватлашга кўмаклашишда ижтимоий ва иқтисодий механизмлар алоҳида ўрин эгаллайди. Таклиф этилаётган иш билан бандликни оширишнинг самарали ижтимоий-иқтисодий механизмларининг элементлари иш билан бандлик даражасини ошириш ва ишсизликни йўл қўйиладиган даражасигача қисқартириши имконини беради ҳамда иш билан бандлик дастурларини ишлаб чиқишда муҳим асос ҳисобланади.

Касб-ҳунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларни ривожлантиришга қуйидаги таклифларни берамиз:

- ўқитувчиларнинг малакаси ва тажрибаси ошириш, таълим жараёнида замонавий ўқув материаллари ва технологияларнинг қўлланилишини ривожлантириш, назарий билимларни амалиёт билан интеграциялаш.
- амалиёт ва ишлаб чиқариш билан боғлиқлигини таъминлаш, ишлаб чиқариш корхоналари билан ҳамкорлик даражаси, ўқув жараёнида замонавий ускуналардан фойдаланиш имконияти кенгайтириш;
- касб-хунар таълими битирувчиларини касбий-кўникамаларини меҳнат бозори эҳтиёжлари замонавий талаблар ва стандартларга мувофиқлигини таъминлаш;
- битирувчилар учун таклиф этиладиган қўшимча малака ошириш курслари, янги технологиялар бўйича тренинглар ва вебинарлар, устувор касб йўналишлари бўйича ўқув дастурларини ташкил этиш;
- битирувчиларининг касбга бўлган қизиқиши ва мотивациясини рағбатлантириш ва касб-хунар таълими муассасасидаги руҳий ижтимоий муҳитни яхшилаш;

Ушбу омиллар битирувчиларнинг касбий ривожланиши ва меҳнат бозорида рақобатбардошликни оширишда муҳим аҳамиятга эга.

Умуман олганда, Ўзбекистонда касб-хунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларини оширишга қаратилган тизимли ёндашув мавжуд бўлиб, бу жараён давлат томонидан қўллаб-қувватланади ва назорат қилинади.

Бизнингча, меҳнат бозорини тартибга солишнинг ижтимоий-иқтисодий механизми иш билан бандлик даражасини ошириш ва ишсизликни йўл қўйиладиган даражасигача қисқартириши зарур. Янги технологияларни қўлланиши ва ишлаб чиқаришни қайта ташкиллаштириш билан боғлиқ бўлган самарали иш билан бандликка эришиш аҳолининг иш билан бандлик дастурларини ишлаб чиқишда эътиборга олиниши зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. «Халқ сўзи» газетаси, 2022. 21 декабрь, 272 (8334)

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари. <https://stat.uz/uz/>

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Касбий таълимда малакали кадрлар тайёрлаш тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш ва халқаро таълим дастурларини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони 16.10.2024 й. ПФ-158-сон.
<https://lex.uz/docs/7166588>

4. Абдурахмонов Қ.Х. ва бошқалар. Ходимларни бошқариш (дарслик). – Т.: «Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти». 2004.-207 б.

5. Сафаров О.А. Замонавий менежмент ёндашувлари асосида халқ таълими тизимини бошқаришни такомиллаштириш. И. ф.б.ф.д. PhD диссертация автореферати. Т.: 2018 – 13 Б.

6. Холмўминов Ш.Р. ва б. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг назарий ва амалий асослари (монография). – Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2018. - 160 бет.

7. Колесникова О. Об оценке эффективности работы службы занятости // Человек и труд. - 2002. - № 3. - С. 55 - 56.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11-сентябрдаги «Ўзбекистон — 2030» Стратегияси тўғрисида ПФ-158-сон Фармони. Манба: <https://lex.uz/ru/docs/6600413>

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz